

В авторском рассуждении также отражен принцип троичности. В первом рассуждении (1) представлено трехкомпонентное сложное предложение, выражающее оценку уличных встреч. Вторая троичная единица ("*Вы думаете, что...*" "*Вы воображаете, что...*" "*Вы считаете, что...*") представляет вопросо-ответный диалог. Строя так это рассуждение, автор создал троичную единицу текста. Как видно, триады свободно используются во всех речевых разновидностях: описании, повествовании, рассуждении.

В повести Гоголя "Невский проспект" преобладает словосочетательная форма троичности, она достаточно информативна. Гоголь широко использует в триадах все стилистические эмоционально окрашенные слои лексики, в том числе разговорную лексику.

Представленный материал показывает, что само явление языковой и речевой троичности, представляя собой прежде всего отражение в речи мыслительного акта, пронизывает все сферы общения, все речевые уровни. Это в свою очередь может быть объяснимо тем, что количество *три* наиболее употребительно в различных сферах жизни человека, что в свою очередь связано с логико-психологической стороной человеческого мышления.

Литература

1. См.: Арват Н.Н. Троичность как авторское своеобразие построения гоголевских текстов. Н.В.Гоголь "Старосветские помещики" // Мова и культура. – 2001. – Т. 4. – Вип. 3. – С. 9–12; Арват Н.Н. Ритм и троичность в идиостиле Гоголя // II Гоголевские чтения. Гоголь и мировая культура. – М., 2003. – С. 89–96; Арват Н.Н. Троичность в поэме Гоголя "Мертвые души" // VII Гоголівські читання: Збірник наукових праць. – Полтава, 2004. – С. 169–172.
2. Н.В.Гоголь. Невский проспект // Собр. сочинений: В 8 т. – М.: Правда, 1984. – Т. 3: Повести. – С. 5 и др. Далее цитируем по этому изданию.
3. О троичности в повести Гоголя "Вий" // Гоголезнавчі студії. – Ніжин, 2000. – Вип. 5. – С. 109–121.

О.В.Банзерук

Особливості творчої манери та мовностилістичні засоби пісенності в ліриці Віктора Забіли

Віктор Забіла, наш земляк із Борзнянщини – один із цілої когорти відомих випускників Ніжинської гімназії вищих наук князя О.Безбородька, сучасник Миколи Гоголя. Провчившись у ній лише три роки, так і не

закінчив науку через матеріальну скруту в родині. На превеликий жаль, його особа і творчість досі залишаються на другому плані, знаходяться ніби у затінку слави Миколи Гоголя, Леоніда Глібова, Євгена Гребінки, Олександра Афанасьєва-Чужбинського та інших видатних гімназистів початку XIX століття. Проте І.Франко вважав Забілу одним із "найздібніших і найталановитіших поетів" дошевченківського періоду [7, с. 428]. Безперечно, критик мав рацію, говорячи так.

Творчість поета припадає на 30-ті роки XIX ст., тобто часи поширення та впливу романтизму на українську літературу. Саме цей факт і визначив особливості авторської стилістики й поетики його творів. Спробуємо в тезах накреслити їх коло.

1. На відміну від інших своїх сучасників, які творили переважно в епічному жанрі, висвітлюючи соціальні проблеми (М.Костомаров, І.Срезневський, М.Шашкевич, Я.Головацький та ін.), В.Забіла писав лише ліричні тексти. "Поета не цікавлять політичні події, він замкнувся в сфері своїх суб'єктивних думок і почувань. У настроях і почуттях поета превалює кохання" [4, с. 31].

2. За недовге життя (58 років) поет залишив невелику спадщину – близько чотирьох десятків творів. Вірші майже не друкувалися, лише три з них з'явилися в літературному альманасі "Ластівка" у 1841 році. По смерті Забіли вийшла друком усього одна книжка – під символічної назвою "Співи крізь сльози" (Львів, 1906). Проте поезії поширювалися в списках серед простого люду, переходячи з рук у руки – від сусіда до сусіда, від знайомого до знайомого; стали улюбленими.

3. Особливої популярності серед народу набули твори, стилізовані під фольклор: "Два вже літа скоро пройде...", "От і празника діждались...", "Повз двір, де мила живе", "Ох, коли б хто знав, як тяжко..." та інші. На улюблені народні пісні перетворилися поезії "Не плач, дівчино" та "Човник". Вірші "Не щибечи, соловейку" і "Гуде вітер вельми в полі" видатний російський композитор М.Глінка поклав на музику і вдихнув у них нове життя – вони стали романсами. Завдяки йому твори нашого земляка залунали у великосвітських салонах Петербурга. Сам поет навчив співати цих пісень своїх хуторян – "і пішли вони відтоді у велике життя" [1, с. 15]. Крім того, В.Забіла, за свідченням сучасників, не розказував, а співав свої вірші, добираючи до них мелодії. Так від автора ці пісні переходили до інших виконавців.

Земляк і товариш поета, П.Куліш згадував, що В.Забіла пронизав "українські пісні взором звичайних жіночих та й козачих, і в інші з них улив стільки душі, що співались вони або читались у рукописі геть широко по

Україні між панамі, а деякі чував я й між простацтвом" [Цит за: 3, с. 426–427].

4. Більшість романтиків переймалися соціально-політичними проблемами свого часу, бачили свій ідеал у середньовіччі, протиставляли реальне й уявне; сприймали життя як боротьбу протилежностей; зображували гострі конфлікти героя з суспільством; протиставляли високе і низьке, вічне і скороминуще; примушували романтичного героя не тільки боротися за своє щастя, а й віддати життя за свободу і краще життя народу.

Творчість же В.Забіли, віднесена до особистісно-психологічного напрямку романтизму перших десятиліть ХІХ ст., розвивалася на народно-пісенній основі і була присвячена нерозділеному кохання, розлуці, тузі за коханою дівчиною, засватаною за іншого. Домінантною рисою його романтичної лірики є мотиви відчуження героя від усього світу, сирітство, нещаслива доля, самотність, утома від тяжкого життя й бідності. Самотній і зневірений романтичний герой шукає розради в любові. Проте неземне почуття розбивається вщерть, зіткнувшись із несправедливістю нерівного кохання [6, с. 192–193].

Сучасна поетові дійсність несміливим струменем "уливається" в окремі вірші "Маруся", "Сирота", "Будяк", "Зовсім світ перевернувся", хоча має дещо абстрактний і дидактично-моралізаторський характер.

5. Лейтмотиви розгубленості, невлаштованості й самостійності людини в цьому світі, повному контрастів, кривди, розчарувань і протиріч, В.Забіла, як й інші романтики: М.Петренко, О.Афанасьєв-Чужбинський, молодий Т.Шевченко, – виливає в специфічну форму художньої творчості – романс. Перевага особисто-інтимних мотивів, психологізоване відображення почуттів і думок, наспівна мелодика наближає його до народної ліричної пісні про кохання. Визначальними рисами романсу є сентименталізм у відтворенні почуттів, романтичний, здебільшого мінорний настрій; специфічний персоналізований пейзаж; ідеалізація об'єкта кохання; амплітуда настроїв – від журливої елегійної задуми до сплеску протилежних почуттів.

Романс на основі літературного тексту, як стверджують дослідники, відрізняється специфічною ритмомелодикою, стійкою тональністю, вишуканою гармонією, різноманітністю структурних форм, милозвучністю [5, с. 394–395].

6. Проте чи не найхарактернішою ознакою авторської стилістики В.Забіли була сама манера викладу ним думок – сповідальна, журливо-сльозлива, драматична, яка наближалася до фольклорної та нагадувала ліричний народний спів.

Як відомо, доміантною ознакою народних пісень є ліризм – "естетичне сприйняття дійсності, у процесі якого буття осмислюється кризь

призму людських переживань... Тут епічне (розповідне) начало відступає на другий план, майже (або й зовсім) відступає зображення дії, вчинків – уся увага зосереджена на відтворенні внутрішнього світу людини, психологічних станів, думок, бажань, надії, страждань і т.п. Тому епіцентром ліричної пісні є не сюжетність (подієвість, фабульність), а драматична, емоційна напруга, викликана якимсь епізодом, випадком із життя" [5, с. 322]. Цим "випадком із життя" було нещасливе кохання до старшої сестри майбутньої дружини П.Куліша, Любові Білозерської, яку до безтями обохнював молодий красень-гусар Віктор Забіла. Проте закоханим не судилося бути разом: батьки знайшли доньці вигідну партію – багатого сорокарічного панка, за якого вона пізніше і вийшла заміж, але також нещасливо. Про цю трагедію образно сказав І.Франко: "Це розбило відразу всі надії, зламало всю життєву енергію Забіли, зробило його духовним калікою на ціле життя. Вихований під жіночою опікою, без ширшої освіти, крім спеціальної гусарської, притім із вродженою чутливістю і м'якістю натури в злучі з панськими життєвими привичками він раптом опинився мов на льоду, безпомічний, без мети й енергії до дальшого життя" [7, с. 430]. Відтак зрозуміло, що особиста трагедія юнака була поштовхом до розвитку його творчості. Так і з'явилися його ліричні вірші, що нагадували народні пісні про кохання. У цих поезіях-піснях представлена вся школа почуттів, панівним з яких виступає нероздільне кохання, яке хвилює до глибини душі, тому вони є дуже драматичними, психологізованими.

Визначимо найяскравіші елементи драматизації дії у В.Забіли, які роблять його стилістику неповторною:

- побудова віршів у формі ліричного монолога з його різновидами: монологом-скаргою, монологом-докором, звинуваченням, каяттям, допитом, благанням;

- трансформація монолога в діалог, відкритої та прихованої форми;

- насичення ліричних монологів тяжкими переживаннями й трагічними роздумами, які перетворюють його на лірико-драматичний дискурс;

- наявність романтичної лексико-фразеологічної образності, традиційних крилатих висловів, авторських фразеологізмів;

- значний вплив поетики народних пісень про кохання [8, с. 178]. Засобами ж розкриття настроєвої гами й інтимної драми ліричного героя виступають мовностилістичні засоби, "здатні передавати витончені емоційні стани, впливати на людську уяву, збуджуючи в ній художньообразні асоціації і відповідні рефлексії" [2, с. 56]. Назвемо й охарактеризуємо головні з них.

1. Народнопісенне мовлення активізує певні типи лексем, що увиразнюють ознаку найменування. Тому форма слова стає джерелом мовної експресії і перетворення на образ. Так, як яскраві, промовисті образи, символічні у своїй основі, сприймаються назви більшості поезій В.Забіли, такі як-от: "*Голуб*", "*Соловейко*", "*Пугач*", "*Будяк*", "*Човник*". Переростаючи межі вузького лексичного значення, ці одиниці набувають узагальнено-абстрактної семантики. Роль символів відіграють звичайні, знайомі і рідні для більшості мовців номінації навколишньої дійсності – предметів, явищ, які, проте, викликають певні чіткі асоціації. Так, *соловейко* – постійний супутник закоханих, *калина* – символ української дівчини, *сокіл* – атрибут козака, *пугач* – пересторога про небезпеку, *вітер* – ознака змін тощо. А винесені в заголовок, надають поезіям Забіли особливого смислу, значно глибшого, що стає зрозумілим читачеві лише з контексту цілого дискурсу чи всієї творчості. "Двоєдина сутність народнопоетичного словесного образу – його конкретна природа і узагальнене, символічне значення – проявляється в багатьох моментах організації лексичної системи народної мови" [2, с. 50].

2. В.Забіла використовує специфічні слова, характерні для фольклорних жанрів, т.зв. народнопоетичні лексеми. Це назви, пов'язані з пейзажем: *буйний вітер*, *лихая година*, *темна ніченька*, *чорна хмара*, *чисте поле*, *вода глибокая* тощо. Завдяки цій предметно-конкретній лексиці відтворюється реальний український пейзаж, який у поетаромантика виступає тлом подій, здебільшого драматичних, таких, що мають для ліричного героя важливе значення. Пейзажні замальовки налаштовують читача на вияв і сприйняття психоемоційного стану, тобто вводять у внутрішній світ персонажа.

3. Широко представлені в поезіях В.Забіли й одиниці з семантикою почуттів, психологічного стану ліричного героя та інших персонажів: *серденько*, *голубка*, *Марусенька*; *милесенький*, *гарнесенько*; *бідний*, *безталанний*, *сердешний*, *нещасний*, *бідолашний*, *бідолаха*, *моторний*, *добрий* тощо. Причому впадає в око явна полярність таких стилістично маркованих лексем. З одного боку, образи кращих, улюблених героїв (матері, дітей, козака, коханої дівчини; робочого коня) реалізуються через засоби лексичної і словотвірної стилістики – добром слів із позитивною семантикою, зменшено-пестливих і здрібнілих. З іншого боку, негативні образи (чорт, писар, суддя, будяк) викликають несхвальне, обурливе ставлення автора і читачів, яке міститься у лексемах зі збільшено-згрубілими значеннями. Приміром: "Я вам заспіваю Про гарну *дівчиньку*, Якую я знаю: Русявая, *круглолиця*, *Очиці чорненькі*, Моторная, як на диво, *Ротичок маленький*"; "Правда, *коніку*, ти кажеш, літа все забрали"; "Жив

собі десь *чоловічок*, Він Остапом звався" – "Остап після розказував, Який був *чортяка: Кострубатий*, із рогами, Чорний, як *собака*. Зуби, як клики свинячі, Всі вверху стриміли..., Морда *гідка, прелогана*. І кінські роги"; "Оті *вражі крючкотворці* усе лихо роблять". Таким чином, семантична структура загальноновживаних цих та подібних слів значно вужча, оскільки словникові одиниці позбавлені стилістичних конотацій і слугують лише для номінації реалій. Ці ж самі лексеми в мовленні, наближеному до народної пісні, набувають виразної яскравої емоційності й оцінності.

4. Характерною ознакою народнопісенного словника є вживання великої кількості лексем-демінітивів із суфіксами яскравої емоційності й експресивності. Утворені від загальнонародних слів, позбавлені будь-яких додаткових відтінків, у контексті поезій В.Забіли вони набувають конотації прихильності, ласкавості, дружелюбності чи інтимності: *дівчинонька, козаченько, соловейко, гніздечко, весельце, човник, пісенька, губоньки, рученьки, ніженьки, близенько, тихесенько*, інші.

Демінутиви є типовою прикметою народнопісенних формул-звертань до дівчини, хлопця, матері, батька, а також до явищ природи і предметів, які оточували людину і від яких вона хотіла бачити тільки добре й ніжне ставлення: "Не щечечи, *соловейку*, Під вікном *близенько*; Не щечечи, *малюсенький*, На зорі *раненько*"; "І ти, любая *Хотинко*, – Мати їй сказала..."; "Як поїсте – ізнов, *дітки, Колоски* збирайте".

Як бачимо, лексеми з суфіксами здрібнілості й пестливості надають народнопісенного характеру поезіям, сприяють створенню специфічної (фольклорної) ритмомелодики, інтимізують творчість В.Забіли.

5. У ліричних поезіях нашого земляка, як і в народних піснях, образність посилюється завдяки нанизуванню однокореневих слів, які виступають стрижнями поетичної фрази: *серце-серденько, козак-козаченько, близько-близенько, раз-разик, чоловік-чоловічок; рано-раненько-ранесенько, дівка-дівчина-дівчинонька, рот-ротичок-ротик, брови-бровки-брівоньки* тощо. Наприклад: "Так і б'ється в грудях *серце...*" – "Аж замре *серденько*"; "Котру люблю *дівчиноньку*, Тієї не бачу. Довго чутки вже не маю про милу *дівчину*", "Теє ж сонце знов засвітить, Теє ж ізнов гріє, Тая ж *дівка*, тая сама – Більш не молодіє".

Стилістична роль таких рядів однокореневих одиниць полягає у відтворенні почуттів, емоцій у порядку їх наростання, підсилення, нагнітання.

6. У якості засобу експресивного словотвору в поезіях В.Забіли виступають іменники переважно жіночого роду із суфіксами збірності й одиничності (-ин-, -цтв-, -ств-, -н-(я)): *сиротина, дитина, чужбина, година, скотина, лакоминка, диковина, дубинка, свитина*. Прикметно, що -ин- тут виступає зі значенням одиничності – виокремлення персонажа, підкре-

слення його самотності й нещасливої долі ("Без худоби *сиротині* тяжко в світі жити", "Плаче інколи, сердешна, як мала *дитина*"), так і на позначення збірності понять, предметів ("*...скотина* не обломить, То й ростиме вище"; "Потім як почали кусать і *оводня*, і мухи дуже..." Отже, ми маємо підтвердження реалізації багатих можливостей загальноновживаного слова і стилістичних відтінків у художньому контексті.

7. Поетичне мовлення В.Забіли, стилізоване під народну пісню, характеризується наявністю численних дієслів, віддієслівних іменників, дієприкметників, дієприслівників. За їх допомогою виражається динамічність, насиченість подіями, зміна настроїв персонажів і на їх фоні – рух у навколишній природі: "Як *затьохкаєш*, як *свиснеш*, неначе *заграєш*, Так і *б'ється* в грудях серце, Душу *роздираєш*"; "*Гуде* вітер вельми в полі, *Реве*, ліс *ламає*; *Плаче* козак молоденький, Долю *проклинає*"; "...Козак *нудиться*, сердешний, Що *робить* не *знає*". Як слушно зауважує дослідниця, на цій динамічній ознаці зосереджується і логіко-емоційний, і ритміко-інтонаційний наголос пісенної строфи [2, с. 64].

Таким чином, проаналізувавши окремі мовностилістичні прийоми народної пісенності у творчості В.Забіли, ми довели їх генетичну спорідненість із фольклорними. Переконалися в тому, що це не якісь спеціальні, а загальноновживані одиниці лексичного, морфологічного і словотвірного рівнів, які в художньому дискурсі набувають необхідних для вираження авторських думок конотацій, створюють народнопісенну ритмомелодіку і стилізують авторське мовлення під фольклор.

Література

1. Деркач Б. В річищі народної поезії // П.Гулак-Артемівський, Л.Боровиковський, В.Забіла, М.Петренко. Вибране. – К., 1980. – С. 5–20.
2. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова. – К., 1987.
3. Історія української літератури та літературно-критичної думки першої половини ХІХ століття: Підручник / За ред. О.А.Галича. – К., 2006.
4. Кирилюк Є.П. Невідома збірка творів Віктора Забіли // Кирилюк В.П. Слово, віддане народові. – К., 1972. – С. 27–36.
5. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. – К., 2005.
6. Моціяка О.М. Становлення нової української літератури. – Ніжин, 2007. – С. 190–199.
7. Франко І. До біографії та характеристики В.Забіли // Твори: В 20 т. – К., 1955. – Т. XVII: Літературно-критичні статті.
8. Чугуй О.П. Драматичні елементи в ліриці В.Забіли // Література та культура Полісся. – Вип. 1. – Ніжин, 1990. – С. 177–178.